

Anna Szczepańska (Łódź)

PRZYBYCIE KUBAŃCZYKÓW DO ANGOLI W 1975 ROKU – REAKCJA MIĘDZYNARODOWA

SŁOWA KLUCZOWE: ANGOLA, WOJNA DOMOWA, KUBA, KUBAŃCZYCY,
ZSRR, USA

Zimna wojna, czyli stan napięcia w relacjach międzynarodowych pomiędzy Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Radzieckim, utrzymywała się z różnym nasileniem od zakończenia II wojny światowej do rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) w 1991 roku. Wpływy dwóch ideologicznych bloków ścierały się w wielu zakątkach świata. Jednym z nich była południowa część Afryki. Konfliktem o międzynarodowym zasięgu była wojna domowa w Angoli. Choć działania zbrojne prowadzone były na terytorium jednego kraju, miały one wpływ na stabilność krajów sąsiadujących. Ponadto, konfliktem zainteresowane były światowe mocarstwa, a także inne państwa, które uznały Angolę za strategiczny obszar działań i klucz do rozszerzenia wpływów w południowej części kontynentu afrykańskiego.

Walki w Angoli rozgrywające się w latach 1975–2002 są tematem wielokrotnie poruszonym w literaturze. W niniejszym artykule skupię się na początkowym okresie wojny i przybyciu pierwszych oddziałów kubańskich do tego kraju. Zaangażowanie Kuby sprawiło, że konflikt w Angoli stał się problemem o znaczeniu międzynarodowym.

Na wstępie, warto zwrócić uwagę na rozbieżności angolskiej sceny politycznej, gdyż ma to kluczowe znaczenie dla zrozumienia późniejszej sytuacji w kraju. Od 1965 roku na terytorium Angoli toczyła się wojna o wyzwolenie kolonii spod władzy portugalskiej. W czasie walk o niepodległość wszystkie organizacje odgrywały już istotną rolę, ale każda z nich miała inną wizję przyszłego państwa.

Pierwszym z trzech najważniejszych ugrupowań, z którego pochodziło dwóch kolejnych prezydentów niepodległego państwa, był Ludowy Ruch Wyzwolenia Angoli (port. „Movimento Popular de Libertação de Angola” – MPLA). Partia ta powstała w 1956 roku z połączenia dwóch mniejszych: Angolskiej Partii Komunistycznej (PCA) i Partii Zjednoczonej Walki Afrykańczyków w Angoli (PLUA). Cieszyła się ona poparciem głównie pośród ludności Mbundu¹, żyjących przede wszystkim w stolicy (Luandzie) oraz w jej okolicach. Pierwszym szefem tego ugrupowania został Viriato da Cruz, którego w krótkim czasie zastąpił Agostinho Neto, niezgadający się z poglądami poprzednika². Neto, jako działacz niepodległościowy, był niewygodny dla portugalskich władz. W 1960 roku został aresztowany i osadzony w więzieniu w Lizbonie. W wyniku międzynarodowych protestów, szybko został zwolniony. Po wyjściu z więzienia wyjechał do Maroka, a następnie do Zairu³. W 1962 roku udał się z wizytą do Waszyngtonu, aby prosić o pomoc w walce o niepodległość z Portugalczycami. Stany Zjednoczone związane były z Angolą interesami handlowymi (dostarczanie ropy) i nie chciały dopuścić, aby władzę w kolonii przejęła partia komunistyczna, jak postrzegano MPLA. USA swoje wsparcie okazały Narodowemu Frontowi Wyzwolenia Angoli (port. „Frente Nacional de Libertação de Angola” – FNLA), przeciwnikom partii Neto⁴. Wobec braku pomocy ze strony Stanów Zjednoczonych, po powrocie do Afryki Neto skierował swą uwagę na przedstawicieli komunistycznej Kuby w Afryce, którym przewodził Che Guevara. Dla Kubańczyków Neto okazał się idealnym współpracownikiem na kontynencie.

Drugą dużą organizacją był wspomniany Narodowy Front Wyzwolenia Angoli, utworzony w 1961 roku, któremu przewodził Holden Roberto. Poparcie dla organizacji pochodziło przede wszystkim od ludności Bakongo⁵. Partia ta była szczególnie wyróżniona przez zachodnie rządy. Wiele państw widziało w organizacji Roberto rządzącą w przyszłości partię. Wsparcie, które otrzymało

¹ Mbundu – druga, co do wielkości grupa etniczna (po Owimbundu) w Angoli, pod koniec XX w. licząca ok. 2,4 mln osób; zamieszkują głównie północną część centralnej Angoli pomiędzy rzekami Dande i Kwanza; Mbundu (people), <<http://www.britannica.com/topic/Mbundu>, 30 I 2016>.

² I. Tvedten, *Angola: Struggle for Peace and Reconstruction*, Boulder 1997, s. 29.

³ M. W. James, *Historical Dictionary of Angola*, Plymouth 2011, s. 110.

⁴ J. F. Walker, *A Certain Curve of Horn: The Hundred-Year Quest for the Giant Sable Antelope of Angola*, New York 2002, s. 146–148.

⁵ Bakongo – ludność etniczna z grupy Bantu, zamieszkująca wybrzeże Oceanu Atlantyckiego od miasta Pointe-Noire (Kongo) do Luandy (Angola); pod koniec XX w. całkowita liczba Bakongo wynosiła ok. 10,2 mln osób; w Angoli jest to ok. 13% populacji; Kongo (people), <<http://www.britannica.com/topic/Kongo-people>, 30 I 2016>.

FNLA w latach 60. na prowadzenie działań zbrojnych, pochodziło z USA, RPA, Chin, RFN, Francji, Izraela, Rumunii, Zairu, Ghany, Tunezji, Algierii, Liberii⁶.

Trzecią znaczącą partią był Narodowy Związek na Rzecz Całkowitego Wyzwolenia Angoli (port. „União Nacional para a Independência Total de Angola” –UNITA), który cieszył się poparciem ludności Owimbundu⁷. Organizacja powstała w marcu 1966 roku, a przewodził jej Jonas Savimbi. Początkowo UNITA związany był z FNLA, lecz wkrótce ich drogi się rozeszły. Krótco także dominowały w partii poglądy maoistyczne, co mogło być związane z wcześniejszym pobytem Savimbiego w Chińskiej Republice Ludowej⁸. Ostatecznie jednak UNITA sprzymierzył się z USA, co poskutkowało zbliżeniem z władzami i wojskowym wsparciem Republiki Południowej Afryki, która pozostawała w bardzo dobrych relacjach z Waszyngtonem⁹ i wspólnie z nim, zgodnie z głoszoną retoryką, przeciwstawiała się inwazji komunistycznej w Afryce Południowej¹⁰.

Niepodległość Angoli, podobnie jak innych kolonii portugalskich, była możliwa dzięki przemianom w metropolii, kończącym dyktaturę Antonio Salazara i Marcelo Caetano¹¹. Każda z partii prowadziła osobne negocjacje z władzami Portugalii, mające na celu zakończenie wojny w kolonii. Jednocześnie MPLA, FNLA oraz UNITA walczyły ze sobą o przejęcie władzy nad Luandą, co *de facto* wiązało się z przejęciem władzy w kraju. W styczniu 1975 roku w Alvor w Portugalii doszło do spotkania szefów trzech ugrupowań: Neto, Roberto i Savimbiego. Podpisano wówczas porozumienie, które mówiło o zawieszeniu broni, wyznaczeniu wyborów na październik 1975 roku, przekazaniu

⁶ E. George, *The Cuban Intervention in Angola*, London–New York 2005, s. 12, 52.

⁷ Owimbundu – największa grupa etniczna w Angoli, ok. 6 mln osób; zamieszkują głównie wyżynę Bije w centralnej Angoli; Owimbundu (people), <<http://www.britannica.com/topic/Ovimbundu>, 30 I 2016>.

⁸ J. Savimbi, *The War against Soviet Colonialism*, „Policy Review”, 1986, <<http://www.unz.org/Pub/PolicyRev-1986q1-00018?View=PDF>, 30 I 2016>.

⁹ Republika Południowej Afryki była państwem krytykowanym na świecie za wprowadzenie i prawne utrzymywanie systemu segregacji rasowej (ang. „apartheid”). Jednym z nielicznych państw pozostających niezmiennie w dobrych relacjach z RPA były Stany Zjednoczone.

¹⁰ J. Daniel, *The Impact of the Cold War and the Fall of the Berlin Wall on Southern Africa*, s. 137, <<http://www.kas.de/upload/Publikationen/Panorama/2009/1/daniel.pdf>, 30 I 2016>.

¹¹ Salazar odszedł z polityki w 1968 r., ale system jego rządów kontynuował do 1974 r. Marcelo Caetano.

tymczasowo, do czasu wyborów, władzy w kolonii w ręce portugalskich zarządców i utworzeniu Angolskich Sił Zbrojnych liczących 48 tys. żołnierzy¹².

11 listopada 1975 roku Ludowa Republika Angoli ogłosiła niepodległość. Pierwszym prezydentem państwa został Agostinho Neto. Krótko po ogłoszeniu niepodległości nastąpił rozłam w dotychczas stosunkowo zgodnie działającej koalicji trzech organizacji. Przeciwko dominującej partii MPLA opowiedziały się FNLA oraz UNITA i rozpoczęły walkę zbrojną. Pod koniec 1975 roku rząd Agostinho Neto był bliski utraty władzy. Od porażki uchroniła go pomoc wojsk kubańskich oraz dostawy broni z ZSRR¹³. W ostatnim kwartale 1975 roku w Angoli stacjonowało już 450 kubańskich ekspertów wojskowych, wraz z którymi dostarczono niezbędną pomoc żywnościową, lekarstwa, umundurowanie i broń. Niedługo później w Angoli pojawiło się ok. 2–3 tys. żołnierzy kubańskich¹⁴. Przybycie obcych sił na terytorium afrykańskiego państwa zaostrzyło sytuację w kraju. Partie opozycyjne, wspierane przez zagraniczne wojska, nasiliły działania zbrojne i rozpoczęły wojnę domową trwającą do 2002 roku.

Już pod koniec lat 50. XX wieku Kuba interesowała się Angolą. W połowie lat 60. sformalizowano relacje, które prowadzono przez kubańską ambasadę w Konakry, stolicy Gwinei¹⁵. Che Guevara, argentyński rewolucjonista, jeden z bohaterów rewolucji kubańskiej 1956–1959, przebywający wówczas na terytorium Zairu (obecnie Demokratyczna Republika Konga) szukał na kontynencie afrykańskim gruntu dla szerzenia ideologii marksistowskiej. Uwagę komunistycznej Kuby przykuwały w szczególności obszary kolonii portugalskich¹⁶ i z nimi wiązano największe nadzieje¹⁷.

¹² Połowa, czyli 24 tys., mieli to być portugalscy żołnierze, natomiast każde z ugrupowań mogło „wystawić” po 8 tys. zbrojnych; D. S. Rothchild, *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*, Washington 1997, s. 116.

¹³ *Africa Contemporary Record 1975-76: Annual Survey and Documents*, red. C. Legum, London 1976, s. 13.

¹⁴ M. Meredith, *Historia współczesnej Afryki. Pół wieku niepodległości*, Warszawa 2011, s. 287.

¹⁵ Do pierwszych kontaktów doszło w hostelu „Casa dos Estudantes” w Lizbonie, w miejscu, które stało się punktem spotkań działaczy niepodległościowych z Afryki i różnego rodzaju działaczy socjalistycznych z całego świata; E. George, op. cit., s. 22.

¹⁶ Zainteresowanie Kuby koloniami portugalskimi należy wiązać m.in. z podobieństwem używanych języków (hiszpański na Kubie, portugalski w koloniach).

¹⁷ *Cuba and the Struggle for Democracy in South Africa*, <<http://www.sahistory.org.za/topic/cuba-and-struggle-democracy-south-africa>, 25 I 2016>.

Początkowe kontakty z Jonasem Savimbim, szefem UNITA, nie usatysfakcjonowały Kubańczyków. Guevara stwierdził, że nie jest to człowiek wiarygodny i nie interesują go kubańskie koncepcje. Jednak wśród angolskich przywódców Kubańczycy dość szybko odnaleźli tego, który prezentował bliskie im poglądy. Był to Agostinho Neto, szef MPLA¹⁸. Już po pierwszych rozmowach ustalono, że bojówki MPLA rozpoczną walkę z władzami portugalskimi w Angoli, a po ogłoszeniu niepodległości, w kraju zapanuje socjalizm¹⁹.

Wydawać by się mogło, że działania Kuby w Afryce wiązały się z polityką Moskwy. Związek Radziecki dość długo nie interesował się południową częścią Afryki, co było związane z zależnością tych obszarów od europejskich metropolii bądź rządów białej mniejszości. Uwagę ZSRR przykuły dopiero krystalizujące się organizacje wyzwolenicze, dążące do niepodległości krajów południa kontynentu. W połowie lat 70., wraz z niepodległością Angoli i Mozambiku, najwyższe władze ZSRR uznały południe Afryki za strategiczny obszar działań. Ustalono, iż konieczne jest jak najszybsze rozszerzenie komunistycznych wpływów w regionie. Według Edwarda George'a to decyzje Moskwy o zwiększeniu obecności w Afryce dały „zielone światło” władzom w Hawanie na szersze zaangażowanie w Angoli²⁰. Wiele wskazuje jednak na to, że kubańskie zainteresowanie kontynentem afrykańskim nie wynikało z rozkazów czy priorytetów Moskwy, ale była to autorska inicjatywa Hawany. Kuba, rządzona przez Fidela Castro, widziała w Afryce spełnienie swoich rewolucyjnych marzeń²¹.

To, dość „romantyczne”, podejście do rewolucji socjalistycznej traktowane było przez ZSRR jako utopia. Zdaniem Leonida Breżniewa, doświadczenie pokazało, iż nie da się przetransportować socjalizmu z jednego kraju do drugiego przy pomocy siły zbrojnej, a co za tym idzie – bohaterskie, militarne zaangażowanie Hawany w różnych częściach globu nie może zakończyć się sukcesem²². Niemniej jednak, zainteresowanie Kuby kontynentem afrykańskim nie malało, a pierwsze sugestie wojskowego wsparcia dla organizacji Neto pojawiły się już

¹⁸ Szeroko na temat współpracy pomiędzy Kubą a MPLA w latach 1965–1975: E. George, op. cit., s. 14–48.

¹⁹ L. Kukuk, *Letters to Gabriella. Angola's Last War for Peace: What the UN did and why*, Saratosa 2005, s. 156.

²⁰ E. George, op. cit., s. 51; odmienne zdanie związane z radzieckim zaangażowaniem w Angoli ma Vladimir Shubin, o czym piszę szerzej w dalszej części artykułu.

²¹ 20 de Octubre de 1963, Memorandum de Ministerio de las Fuerzas Armadas Revolucionarias, Mayor Raúl Castro a Majors Flavio Bravo y Jorge Serguera, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses10.pdf>, 30 I 2016>.

²² 21 November 1967, CIA Special Memorandum, „Bolsheviks and Heroes: The USSR and Cuba”, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses8.pdf>, 30 I 2016>.

w 1972 roku, kiedy zastanawiano się, którą drogą można dostarczyć niezbędną pomoc bojówkom MPLA walczącym w okolicach Luandy²³.

W połowie 1975 roku zaangażowanie Kuby w Angoli było już znaczne. Składała się nań obecność kubańskich oddziałów militarynych, doradców wojskowych oraz pomoc finansowa. Dla Agostinho Neto współpraca z Kubańczykami miała także wymiar ideologiczny. Przyszły prezydent miał nadzieję, że wojna w Angoli stanie się sprawą międzynarodową, „istotną kwestią pomiędzy imperializmem i socjalizmem”. Neto pragnął, aby walka MPLA z UNITA i FNLA rozumiana była jako „konfrontacja postępowych, nacjonalistycznych sił [...] ze światowymi siłami imperialistów i portugalską reakcją”. Sojusz z Hawaną miał być odbierany jako wsparcie bloku wschodniego dla MPLA. Kuba popierała stanowisko Neto²⁴.

Choć w literaturze powszechna jest teza, iż to ZSRR zainspirował Kubę do interwencji w Angoli, czyniąc wojska Fidela Castro swoim „pełnomocnikiem” w Afryce, Vladimir Shubin dowodzi, że udział Kuby w wojnie był suwerenną decyzją władz w Hawanie. O przybyciu Kubańczyków do Angoli miał nawet poinformować Moskwę dopiero ambasador radziecki w Gwinei, który widział żołnierzy kubańskich wysiadających z samolotów czarterowych na lotnisku w Konakry²⁵.

Z kolei z relacji Sama Nujomy, przywódcy SWAPO (ang. „South West African People Organisation”)²⁶, wynika, że wiedział on od przedstawicieli radzieckich o planowanym przybyciu kubańskich instruktorów do Angoli, zanim ci pojawili się w Afryce. Fakt ten świadczy o tym, że władze ZSRR wiedziały o zbliżającej się interwencji Kuby, choć nie wywierały na nią nacisku²⁷. Podobnego zdania co Vladimir Shubin jest Odd Arne Westad, który twierdzi, że Moskwa nie była

²³ Pod uwagę brano drogę lądową z Zairu wzdłuż wybrzeża bądź drogę lądową z Zambii oraz bardziej bezpieczną, drogę lotniczą; 22 de Noviembre de 1972, Memorandum „Sobre envio de compañeros a Angola y Mozambique”, de Mayor Manuel Piñeiro Losada al Mayor Raúl Castro Ruz, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses7.pdf>, 30 I 2016>.

²⁴ 11 de Agosto de 1975, Memorandum Informe sobre visita a Angola, del Mayor Raúl Díaz Arguelles al Mayor Raúl Castro Ruz, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses5.pdf>, 30 I 2016>, tłum. własne.

²⁵ J. Ciment, *Angola and Mozambique: Postcolonial Wars in Southern Africa*, New York 1997, s. 167.

²⁶ SWAPO – organizacja wyzwolénca działająca na terytorium Namibii, walcząca z okupującą to terytorium RPA.

²⁷ Informacja pochodzi z prywatnych notatek Shubina, które sporządził podczas spotkania z Samem Nujoma w październiku 1976 r.; V. Shubin, *Angola (1974–1990): The Torturous Road to Independence*, [w:] *Southern Africa in the Cold War, post-1974*, red. S. Onslow, A. M. van Wyk, Pennsylvania 2013, s. 24.

informowana bezpośrednio, a tym bardziej nie udzieliła zgody na interwencję kubańską w Angoli²⁸.

W kontekście zainteresowania Związku Radzieckiego Afryką Południową ciekawa i wymagająca głębszej analizy wydaje się teza, iż Moskwa nie traktowała swej aktywności na tym obszarze jako elementu konfrontacji z USA. Działania ZSRR w Afryce nazywano „antyimperialistyczną walką toczoną przez socjalistyczną społeczność, narodowe ruchy wyzwolenicze i klasę pracującą krajów kapitalistycznych”²⁹. Niemniej należy zaznaczyć, że wraz z eskalacją konfliktu w Angoli i jawnym zaangażowaniem USA po jednej z walczących stron, Moskwa była zmuszona przyjąć określoną postawę oraz opowiedzieć się po stronie przeciwnej, co równało się z zimnowojennym starciem. Zarówno amerykańska, jak i radziecka obecność w Angoli była dyktowana względami strategicznymi, politycznymi i prestiżowymi.

Choć MPLA kontaktowało się z władzami ZSRR już na początku lat 60., dopiero zbliżające się przemiany w portugalskich koloniach i niepodległość tych obszarów, skłoniły Moskwę do większego zainteresowania partią Neto. Pierwsi przedstawiciele, prawdopodobnie powiązani z GRU (ros. „Гłównoje Razwiedywatielnoje Uprawlenije” – Główny Zarząd Wywiadowczy), pojawili się w Angoli na początku 1975 roku, skąd przekazywali informacje do Moskwy o wewnętrznej sytuacji w kraju, gdyż „dotąd ZSRR nie wiedział o Angoli nic pewnego”³⁰. Vladimir Shubin jest zdania, iż aktywność Związku Radzieckiego w tym kraju miała dwa aspekty: rządowy i ideologiczny. W połowie 1975 roku KGB udało się uzyskać pozwolenie Biura Politycznego Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego na wszelkie polityczne i pewne materialne wsparcie dla MPLA, lecz bez militarnego udziału w wojnie. Wkrótce jednak zdecydowano o pierwszych dostawach broni. Sfera ideologiczna doszła do głosu w chwili, gdy jasne stało się dołączenie RPA do konfliktu, gdyż to oznaczało także amerykańskie zaangażowanie w tym obszarze³¹.

Pierwsi przedstawiciele Związku Radzieckiego – 40 osób, w charakterze wojskowych instruktorów przybyli do Luandy kilka dni po ogłoszeniu niepodległości przez Angolę. Według różnych źródeł w tym kraju w latach 1975–1991 przebywało łącznie od 7 do 11 tys. radzieckich wojskowych wszystkich szczebli,

²⁸ O. A. Westad, *Moscow and the Angolan Crisis, 1974–1976: A New Pattern of Intervention in Cold War International History*, „Cold War International History Project Bulletin”, Issue 8–9, 1996/1997, ed. J.G. Hershberg, s. 21–35.

²⁹ V. Shubin, *The USSR and Southern Africa during the Cold War*, „Occasional Paper”, November 2008, nr 1, s. 6, tłum. własne.

³⁰ Idem, *Angola (1974–1990)*, s. 18, tłum. własne.

³¹ Ibidem, s. 22.

natomiast w Moskwie szkolonych było ok. 7 tys. Angolczyków. Ponadto, w latach 1976–1990 ZSRR przekazał MPLA 4,3 mld rubli na prowadzenie działań zbrojnych³².

Jak podkreśla Shubin, radziecka obecność w Angoli miała charakter doradczy. Moskiewscy specjaliści i instruktorzy ściśle współpracowali z dowództwem wojskowym MPLA, pozostawiając im ostatecznie zdanie przy podejmowaniu decyzji. Nadzwyczaj dobrze układała się również współpraca z oddziałami kubańskimi. Choć opinie Kubańczyków i Rosjan mogły się od siebie różnić, spory rozwiązywano bez większych problemów, o czym mówił Fidel Castro w przemówieniu z 2005 roku z okazji 30. rocznicy kubańskiej interwencji w Angoli: „To nie jest dobry czas na dyskusję o różnicach strategii i koncepcjach taktycznych pomiędzy Kubańczykami i Sowietami [...] Niemniej wielki szacunek i poczucie solidarności i zrozumienia zawsze przeważały”³³.

Nierozstrzygnięty do końca w literaturze pozostaje problem, które z mocarstw – Stany Zjednoczone czy Związek Radziecki – wykonały pierwszy ruch podczas wojny domowej w Angoli. Zdaniem anonimowego agenta CIA, którego słowa przytacza John Stockwell, pierwsi w Angoli byli Chińczycy, po nich Amerykanie, natomiast Rosjanie dołączyli na końcu³⁴. Według Georgija Kornienki, wiceministra spraw zagranicznych ZSRR, relacje pomiędzy Waszyngtonem a Moskwą ulegały w owym czasie pogorszeniu z wielu powodów, a Angola była tylko pretekstem do konfrontacji, lecz ZSRR dołączyło do starcia dopiero wtedy, kiedy na arenie były już Stany Zjednoczone³⁵.

Waszyngton zdał sobie sprawę, że bliski przejęcia władzy w Angoli jest MPLA dopiero w połowie 1975 roku. Reakcja Amerykanów była opóźniona. Początkowo, poparcie dla UNITA nie było oczywiste. Obecni w Luandzie agent CIA – Robert W. Hultslander³⁶ oraz amerykański konsul generalny w Angoli – Tom Killoran byli zdania, że do sformowania przyszłego rządu lepiej przygotowana jest partia MPLA, lecz ich opinia nie zaważyła na dalszych decyzjach CIA³⁷. Choć początkowo USA skierowało pomoc ku FNLA, szybko zauważono, że to UNITA ma większe szanse na wygraną w konflikcie, a przywódca organizacji, Jonas Savimbi jest zdecydowanie bardziej proamerykański.

³² Idem, *The USSR and Southern Africa*, s. 7.

³³ Ibidem, s. 12, tłum. własne.

³⁴ J. Stockwell, *In Search of Enemies: A CIA Story*, London 1978, s. 66.

³⁵ G. M. Kornienko, *Холодная война свидетельство участника*, Moskwa 1995, s. 166, cyt. za: V. Shubin, *Angola (1974–1990)*, s. 21.

³⁶ Interview with Robert W. Hultslander, former CIA Station Chief in Luanda, Angola, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/transcript.html>, 30 I 2016>.

³⁷ V. Shubin, *Angola (1974–1990)*, s. 20–21.

Administracja prezydenta Geralda Forda (1974–1977) musiała brać pod uwagę również zdanie Mobutu Sese Seko, prezydenta Zairu, z którym chciano utrzymać jak najlepsze relacje. Sympatie Mobutu skupiały się natomiast wokół organizacji Holden Roberto. Stany Zjednoczone liczyły na tymczasową współpracę pomiędzy FNLA i UNITA. Waszyngton miał nadzieję, że współdziałanie przerodzi się z czasem w dominację UNITA i Savimbiego. Do tego czasu nie chciano drażnić Mobutu³⁸.

Amerykanie szybko pojawili się w Zairze, gdzie szkolono oddziały Roberto i Savimbiego we wspólnej walce przeciwko organizacji Neto. Zgodnie z założeniami, FNLA i UNITA miały możliwie jak najszybciej (przed listopadem 1975 roku) wkroczyć do Angoli i kierować się w stronę pozycji MPLA, aby nie dopuścić do ogłoszenia niepodległości przez Agostinho Neto, co, w mniemaniu Waszyngtonu, automatycznie oddałoby Angolę w ręce komunistów i Moskwy³⁹. Zdaniem Waszyngtonu widmo komunizmu bardzo nisko krążyło nad Afryką południową. Przejęcie władzy przez MPLA było dla USA równoznaczne z zainstalowaniem marionetkowego rządu na usługach Moskwy. „Paranoja” Amerykanów udzieliła się również południowoafrykańskim przywódcom, którzy bardzo szybko zdecydowali się na rozpoczęcie działań zbrojnych na terytorium Angoli, w imię walki z komunizmem⁴⁰.

Relacje na linii Waszyngton–Pretoria polepszały się z roku na rok. Prowadzono ożywione kontakty pomiędzy wywiadami amerykańskim i południowoafrykańskim. Obydwa państwa miały wspólny interes w Angoli, jakim było niedopuszczenie do władzy MPLA⁴¹. Wobec tego może dziwić fakt, że podczas spotkania z wicepremierem ChRL – Deng Xiaopingiem, w grudniu 1975 roku, prezydent Ford i Kissinger, szef Departamentu Stanu, starali się przekonać Chińczyków, iż zaangażowanie RPA w Angoli, w mniemaniu Stanów Zjednoczonych, powinno zostać zdecydowanie ukrócone⁴². To stanowisko neguje premier RPA – Pieter W. Botha, który mówił później, że Waszyngton miał pełną

³⁸ 27 June 1975, US National Security Council meeting, cyt. za: J. M. Hanhimäki, O. A. Westad, *The Cold War. A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford 2013, s. 519–521.

³⁹ V. Shubin, *Angola (1974–1990)*, s. 27.

⁴⁰ E. George, op. cit., s. 69–70.

⁴¹ Ibidem, s. 69.

⁴² Prawdopodobnie Amerykanie nie chcieli drażnić Chin, przyznając się do porozumień z Pretorią, gdyż ChRL nie była entuzjastą polityki, jaką prowadziła RPA; 2 December 1975, White House Memorandum of Conversation with Chinese Officials: „The Soviet Union; Europe; the Middle East; South Asia; Angola”, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses4.pdf>, 30 I 2016>.

wiedzę na temat planowanego ataku armii południowoafrykańskiej na pozycje MPLA oraz udzielił jej całkowitego poparcia⁴³.

W wyniku uzgodnień pomiędzy Henrym Kissingerem i amerykańskim wywiadem a rządem w Pretorii w sprawie interwencji RPA, siły SADF (ang. „South Africa Defence Forces”) wkroczyły na obszar Angoli w listopadzie 1975 roku, rozpoczynając operację „Savannah”, i skierowały się w stronę Luan- dy kontrolowanej przez MPLA⁴⁴. Największy orędownik zaangażowania USA w Angoli – Kissinger – miał nadzieję, że amerykańska interwencja skierowana przeciwko wpływom radzieckim na południu Afryki odbuduje prestiż Stanów Zjednoczonych na arenie międzynarodowej. Spotkało się to jednak ze stanowczym potępieniem wielu przywódców afrykańskich⁴⁵. Podczas szczytu Organizacji Jedności Afrykańskiej, w dniach 10–13 stycznia 1976 roku, uznano Angolę za niepodległe państwo. Porażkę poniosła amerykańska próba narzucenia koncepcji rządu jedności narodowej złożonej z przedstawicieli wszystkich organizacji. Nie zgodzono się z opinią Waszyngtonu, że konieczne jest wycofanie wojsk kubańskich i radzieckich z Angoli, aby RPA usunęło swoje wojska z tego terytorium. Zaznaczono, że jak dotąd to ZSRR wspomagał kraje afrykańskie w walce wyzwolenczej, Stany Zjednoczone natomiast walczących o wolność nazywały terrorystami, stając po stronie rasistowskich rządów Portugalii oraz RPA. Wbrew amerykańskim staraniom to ich, a nie radzieckie zaangażowanie, zostało uznane za bezprawną napaść⁴⁶.

Wojska kubańskie w Angoli z roku na rok rosły w siłę. W latach 1975–1976 liczyły zaledwie kilka tysięcy żołnierzy. W 1982 roku – 35 tys., a w 1985 roku już 40 tys. wojskowych⁴⁷. Z relacji Jonasa Savimbiego wynika, iż w latach 1983–1986 Związek Radziecki przekazał MPLA ciężkie uzbrojenie warte 2,2 mld dolarów, w tym myśliwce MiG-21 i MiG-23, helikoptery MI-24 oraz czołgi T-62 i T-55, podczas gdy UNITA zmuszona była opierać się głównie na karabinach AK-47⁴⁸. Wiadomo jednak, iż ugrupowanie Savimbiego dysponowało podobnymi tech-

⁴³ E. George, op. cit., s. 70.

⁴⁴ J. Daniel, op. cit.

⁴⁵ M. Meredith, op. cit., s. 288.

⁴⁶ V. Shubin, *Angola (1974–1990)*, s. 28.

⁴⁷ I. Tvedten, op. cit., s. 38–39; ogólna liczba Kubańczyków w Angoli mogła sięgać nawet 80 tys. ludzi, choć za najbardziej prawdopodobne Edward George podaje 40–65 tys., E. George, op. cit., s. 120, 251.

⁴⁸ J. Savimbi, op. cit., s. 21.

nologiami co MPLA⁴⁹. Zarówno Związek Radziecki, jak i Stany Zjednoczone zintensyfikowały pomoc finansową i militarną dla swoich faworytów. Oficjalnie rząd amerykański do 1985 roku nie mógł wspierać finansowo UNITA, gdyż w 1976 roku Kongres przegłosował tzw. Poprawkę Clarka, która zakazywała zaangażowania USA w Angoli. Prezydent Ronald Reagan jednak dążył do jej zniesienia i na początku jego drugiej kadencji udało mu się tego dokonać. Amerykanie wznowili pomoc dla partii Savimbiego⁵⁰. W 1986 roku Reagan zaprosił go do Waszyngtonu i zaoferował dalsze wsparcie finansowe w kwocie 25 mln USD⁵¹.

W 1987 roku dos Santos nawiązał kontakt z rządem Stanów Zjednoczonych, aby wypracować rozwiązanie konfliktu⁵². Negocjacje rozpoczęto pod koniec roku 1987. Miały one miejsce w Nowym Jorku oraz Genewie. 22 grudnia 1988 roku Angola, Kuba i RPA podpisały zawieszenie broni oraz zapewnienie o wycofaniu wszystkich obcych sił z terytorium Angoli i uznaniu prawa Namibii⁵³ do niepodległości⁵⁴. W czerwcu 1989 roku, z inicjatywy prezydenta Zairu Mobutu, doszło do spotkania dos Santosa i Savimbiego, podczas którego podpisano zawie-

⁴⁹ Była to, przede wszystkim, broń południowoafrykańska, udostępniana oddziałom UNITA lub używana przez wojska RPA sprzymierzone z organizacją. W wojnie w Angoli zaangażowane były zarówno siły lądowe (SADF, ang. „South African Defence Force”), jak i powietrzne (SAAF, ang. „South African Air Force”). Ponadto UNITA dysponowała środkami finansowymi przekazywanymi przez USA. W latach 80. było to ok. 15–20 mln dolarów rocznie; E. George, op. cit., s. 165; „National Union for the Total Independence of Angola”, <<http://fas.org/irp/world/para/unita.htm>, 30 I 2016>; „UNITA Forces In The Border War (Angola & South West Africa) 1980 to 1989”, <<http://www.fireandfury.com/orbats/modunita.pdf>, 30 I 2016>.

⁵⁰ W czasie obowiązywania tzw. Poprawki Clarka (w latach 1976–1985) CIA utrzymywało nieformalne kontakty z Savimbim, bez wiedzy Senatu; E. George, op. cit., s. 191.

⁵¹ „Obituary: Jonas Savimbi, Unita’s local”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/264094.stm>, 0 I 2016>, tłum. własne.

⁵² Rząd amerykański zdawał sobie sprawę z konieczności zakończenia działań wojennych, lecz nie przeszkadzało to administracji Reagana przez cały czas wspierać Savimbiego finansowo; February 1985, Soviet Policy in Southern Africa, NIE 11/70-85, <http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0000681977.pdf, 30 I 2016>.

⁵³ Od chwili objęcia urzędu prezydenta Stanów Zjednoczonych przez Ronalda Reagana kwestie wojny domowej w Angoli i niepodległości Namibii zostały ze sobą związane (formuła „linkage”). Administracja amerykańska głosiła pogląd, że rozmowy na temat niezależności Namibii (czego domagało się ONZ oraz, szczególnie, państwa afrykańskie) mogą rozpocząć się tylko wówczas, jeśli wojska kubańskie opuszczą Angolę; J. Hashimoto, „Cold War Chat: Chester Crocker, Former U.S. Assistant Secretary of State for African Affairs”, <<https://web.archive.org/web/20060923171400/http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/guides/debate/chats/crocker/>, 30 I 2016>.

⁵⁴ A. Alao, *Brothers at War: Dissidence and Rebellion in Southern Africa*, London 1994, s. 19–21.

szenie broni, a Savimbi zgodził się na opuszczenie kraju⁵⁵. Pomimo obopólnych zapewnień, już wkrótce stało się jasne, że Stany Zjednoczone nie zrezygnowały z finansowania partii UNITA, a Savimbi nie zamierza składać broni⁵⁶.

W 1989 roku parlament angolski zniósł monopartyjność oraz odrzucił ideologię marksizmu – leninizmu, jako obowiązującą w państwie. Zdecydowano także o stopniowym wycofywaniu wojsk kubańskich z terytorium kraju, aż do całkowitego opuszczenia w 1991 roku. W wyniku działań wojennych w latach 1975–1991 zginęło ok. 500 tys. Angolczyków, a niemal 2 mln musiały opuścić swoje miejsce zamieszkania⁵⁷.

Wojna domowa w Angoli trwała do 2002 roku, do momentu śmierci Jonasa Savimbiego. Działania zbrojne na terytorium tego kraju prowadzono niemal 40 lat, od 1965 do 2002 roku.

⁵⁵ *Angola Pact's Unanswered Question: Savimbi*, „The Washington Post” z 25 VI 1989 r.

⁵⁶ *Savimbi Says Rebels Will Honor Truce*, „The Washington Post” z 28 VIII 1989 r.; J. Kalley, E. Schoeman, L. E. Andor, *Southern African Political History: A Chronology of Key Political Events from Independence to Mid-1997*, London 1999, s. 46.

⁵⁷ E. George, op. cit., s. 281.

THE CUBAN TROOPS ARRIVAL TO ANGOLA IN 1975 – INTERNATIONAL REACTION

The article refers the powers reaction in 1975 during the Cuban troops arrival to Angola. The Angolan conflict was one of elements of the American – Soviet confrontations during the cold war on the Southern Africa territory. Both US and USSR became interested in Africa much more when Cubans arrived to Angola. The year of Angola independent was a beginning of sustained civil war. In the Angolan conflict, US, USSR, Cuba, RSA, China, Zaire and other countries were diplomatically engaged. The biggest three sides of civil war: MPLA, UNITA and FNLA were using a foreign help what increase a warfare. The Angolan conflict influenced on many countries in Africa and beyond it. Ending the war was one of the most important problem in Africa.

Bibliografia:

Źródła:

- 20 de Octubre de 1963, Memorándum de Ministerio de las Fuerzas Armadas Revolucionarias, Mayor Raúl Castro a Majors Flavio Bravo y Jorge Serguera, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses10.pdf>, 30 I 2016>.
- 21 November 1967, CIA Special Memorandum, „Bolsheviks and Heroes: The USSR and Cuba”, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses8.pdf>, 30 I 2016>.
- 22 de Noviembre de 1972, Memorándum „Sobre envio de compañeros a Angola y Mozambique”, de Mayor Manuel Piñeiro Losada al Mayor Raúl Castro Ruz, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses7.pdf>, 30 I 2016>.
- 27 June 1975, US National Security Council meeting, cyt. za: J. M. Hanhimäki, O. A. Westad, *The Cold War. A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford 2013.
- 11 de Agosto de 1975, Memorándum Informe sobre visita a Angola, del Mayor Raúl Díaz Arguelles al Mayor Raúl Castro Ruz, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses5.pdf>, 30 I 2016>.
- 2 December 1975, White House Memorandum of Conversation with Chinese Officials: „The Soviet Union; Europe; the Middle East; South Asia; Angola”, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/gleijeses4.pdf>, 30 I 2016>.
- February 1985, Soviet Policy in Southern Africa, NIE 11/70-85, <http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0000681977.pdf, 30 I 2016>.

Opracowania:

- „Cuba and the Struggle for Democracy in South Africa”, <<http://www.sahistory.org.za/topic/cuba-and-struggle-democracy-south-africa>, 25 I 2016>.
- „National Union for the Total Independence of Angola”, <<http://fas.org/irp/world/para/unita.htm>, 30 I 2016>.
- „Obituary: Jonas Savimbi, Unita’s local”, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/afri-ca/264094.stm>, 30 I 2016>.
- „UNITA Forces In The Border War (Angola & South West Africa) 1980 to 1989”, <<http://www.fireandfury.com/orbats/modunita.pdf>, 30 I 2016>.
- Africa Contemporary Record 1975-76: Annual Survey and Documents*, red. C. Legum, London 1976.
- Alao A., *Brothers at War: Dissidence and Rebellion in Southern Africa*, London 1994.
- Angola Pact’s Unanswered Question: Savimbi*, „The Washington Post” z 25 VI 1989 r.
- Ciment J., *Angola and Mozambique: Postcolonial Wars in Southern Africa*, New York 1997.
- Daniel J., *The Impact of the Cold War and the Fall of the Berlin Wall on Southern Africa*, <<http://www.kas.de/upload/Publikationen/Panorama/2009/1/daniel.pdf>, 30 I 2016>.
- George E., *The Cuban Intervention in Angola*, London–New York 2005.
- Hashimoto J., „Cold War Chat: Chester Crocker, Former U.S. Assistant Secretary of State for African Affairs”, <<https://web.archive.org/web/20060923171400/http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/guides/debate/chats/crocker/>, 30 I 2016>.
- Interview with Robert W. Hultslander, former CIA Station Chief in Luanda, Angola, <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/transcript.html>, 30 I 2016>.
- James M. W., *Historical Dictionary of Angola*, Plymouth 2011.
- Kalley J., Schoeman E., Andor L. E., *Southern African Political History: A Chronology of Key Political Events from Independence to Mid-1997*, London 1999.
- Kongo people, <<http://www.britannica.com/topic/Kongo-people>, 30 I 2016>.
- Kukkuk L., *Letters to Gabriella. Angola’s Last War for Peace: What the UN did and why*, Sarasota 2005.
- Mbundu (people), <<http://www.britannica.com/topic/Mbundu>, 30 I 2016>.
- Meredith M., *Historia współczesnej Afryki. Pół wieku niepodległości*, Warszawa 2011.
- Ovimbundu (people), <<http://www.britannica.com/topic/Ovimbundu>, 30 I 2016>.

- Rothchild D. S., *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*, Washington 1997.
- Savimbi J., *The War against Soviet Colonialism*, „Policy Review”, 1986, <<http://www.unz.org/Pub/PolicyRev-1986q1-00018?View=PDF>, 30 I 2016>.
- Savimbi J., *The War against Soviet Colonialism*, „Policy Review”, January 1986.
- Savimbi Says Rebels Will Honor Truce, „The Washington Post” z 28 VIII 1989 r.
- Shubin V., *Angola (1974–1990): The Torturous Road to Independence*, [w:] *Southern Africa in the Cold War, post-1974*, red. S. Onslow, A. M. van Wyk, Pennsylvania 2013.
- Shubin V., *The USSR and Southern Africa during the Cold War*, „Occasional Paper”, November 2008, nr 1.
- Stockwell J., *In Search of Enemies: A CIA Story*, London 1978.
- Tvedten I., *Angola: Struggle for Peace and Reconstruction*, Boulder 1997.
- Walker J. F., *A Certain Curve of Horn: The Hundred-Year Quest for the Giant Sable Antelope of Angola*, New York 2002.
- Westad O. A., *Moscow and the Angolan Crisis, 1974–1976: A New Pattern of Intervention in Cold War International History*, „Cold War International History Project Bulletin”, Issue 8–9, 1996/1997, ed. J.G. Hershberg.

